

Den tunge sæk

Ophav: Thomas Agerfeldt Olesen *Tidsskrift:* Dansk Musik Tidsskrift *Årgang/Hæfte No.:* 2004-2005 - 04

Helmut Lachenmann vil for mange komponister stå som en slags ledestjerne hen imod en musik, der omdefinerer musikbegrebet radikalt, og som giver indblik i et nyt og udtømmeligt sprog. Lachenmanns forhold til tradition og fornyelse kommer fx til udtryk i en sætning, her taget ud af sammenhæng (i et svar til komponisten Hans Werner Henze, der i en bog går i rette med Lachenmanns »uopdragne opførsel« under en offentlig debat i Stuttgart):

»Meine Ungezogenheit bestand nachweislich in nichts anderem, als dass ich höchst behutsam und respektvoll die Frage aufwarf, wie denn Musik – in diesem Fall die Ihrige – insofern sie sich der traditionellen Mittel bloß bedient (statt sie weiterzuentwickeln), solchen ungebrochenen Umgang mit bereits Geschaffenem rechtfertigen bzw. die aus der Tradition geborgten (‘abgerufenen’) Ausdrucksinhalte heute noch einmal glaubwürdig machen könne.«
I min nødtørftige oversættelse: »Min uopdragne opførsel bestod beviseligt ikke i andet end at jeg meget forsigtigt og respektfuldt stillede spørgsmålet om, hvordan musik – i dette tilfælde Deres [Henzes]– ifald den blot betjener sig af traditionelle midler (i stedet for at videreudvikle dem), kan retfærdiggøre hhv. troværdiggøre sådan et sorgløst genbrug af de af traditionen tryghedsgjorte (‘annullerede’) udtryksindhold.«

Historien er gået forholdsvist sorgløst hen over dén polemik, selvom den på en måde har været udtryk for to hovedstrømninger i det 20. århundredes musik: dén, der bekender sig til de af Stockhausen proklamerede unerhørte Klänge, og den, der betragter historien som en opdagelsesrejse, hvis opdagelser er til fri afbenyttelse. Ser man på miljøet omkring den nye musik p.t. er disse spørgsmål ikke længere til debat. Nok føler komponisterne sig som tilhørende én af de to retninger, hvis man overhovedet spekulerer på deres eksistens, men da begge retninger er kommet for at blive, har man accepteret (særligt de radikale komponister), at man ikke kan diskutere den anden retning væk, særligt efter at hv prøvet i adskillige år. Alligevel er der små skvulp af tilkendegivelser, der tydeligt viser, at meningene stadig lever. Et eksempel: »Vi, der fascineres [af en komponist, der er på jagt efter en ukendt musik], kan glæde os over, at her er en komponist, der har modsat sig det postmoderne atituderelativistiske hængedynd, som intellektuelt har præget det danske komponistmiljø med forklædte citater af danske sange og harmonier i postuleret folkelighed.« – skrevet af Ivar Frounberg om Jexper Holmen.

Jeg, der lige har [gen]opdaget Lachenmann (for mig selv) og personligt anser ham for den, der kan give et skub i en ny retning, vil prøve at formulere en positiv etikette til noget af det »atituderelativistiske hængedynd«, Ivar Frounberg taler om. Jeg anerkender, at det atituderelativistiske hængedynd eksisterer, men at såkaldt atituderelativisme også har former, der indbyder til andre etiketter.

Et spørgsmål til Lachenmann: hvad definerer, hvornår en udtryksform (i stedet for “udtryksindhold” – et “udtryksindhold” forældes eller annulleres vel ikke?) er annulleret? Findes der en fælles social/samfundsmæssig situation, der gør, at man kan anse en musikalsk udtryksform som “annulleret”? Kan man anse et helt musikalsk parameter som fx tonalitet for en udtryksform (-indhold), der er “tryghedsgjort” og annulleret af traditionen? Hvad med metrum? Osv. Der findes hverken tonalitet eller metrum i Lachenmanns musik, så det er rigtigt, at der til Lachenmanns musikalske sprog hører et fravær af disse parametre (og et nærvær af andre). Men gad vide, om det ikke er fordi, der findes musikalske kontekster, i hvilke fx tonalitet og metrum *er* annullerede parametre, og at Lachenmanns egen personlige kontekst befinder sig i de mest ekstreme områder af disse? Men at der også findes andre kontekster, i hvilke tonalitet og metrum ikke er annullerede udtryksformer?

Der refereres ofte til sprog, når der skal laves eksempler på “annullerede udtryksformer”. “Jeg

er i dyb smerte” har en anden klang end “jeg har det ad helvede til” – det første er en i samfundet annulleret udtryksform, det andet er en endnu legitim. Men går det an at sammenligne sprogets rolle i samfundet med musikkens ditto?

Et sted i musikmiljøet, hvor musikken helt tydeligt spiller en samfundsmæssig rolle, er i populærmusikken, indbefattet også den mere eksperimenterende populærmusik. Her er fænomenet tonalitet aldrig blevet annulleret. Heller ikke i ungdomskulturen, der ellers er hyper-sensibel hvad angår forældede udtryk. Eller fænomenet metrum. Det stadigt mere hørbare metrum er blevet omdrejningspunktet for en musik, som ungdommen opfatter som mere repræsenterende sig end selv den mest eksperimenterende moderne lydkunst. Handler det her om noget andet end det, Lachenmann taler om? For mig at se, nej. Det handler om musikalske parametre, der – i en anden kontekst end Lachenmanns – ikke er blevet annulleret, trods historien. Og som af et ikke ubetydeligt antal mennesker kan høres igen og igen, uden afmatningstegn. For mig at se kan det kun lade sig gøre, fordi de af traditionen bårne parametre (fx tonalitet og hørbart metrum) ses i stadigt nye sammenhænge i populærmusikken – nye sammenhænge inden for populærmusikkens kontekst.

Jeg har altid opfattet musikalske fænomener som opdagelser, der ikke lader sig annullere. Kun de sammenhænge, som de bringes i, hører bestemte historiske perioder til og kan udspille deres rolle. Siger man “funktionstonalitet”, har man allerede indsnævret begrebet tonalitet og defineret en ganske bestemt sammenhæng og et historisk spænd på nogle hundrede år, der måske, i en bestemt sammenhæng (ikke populærmusikkens, eksempelvis) har udspillet sin rolle. Men i Danmark behøver man blot at tænke på Lasse Laursens musik for at overbevise sig om, at tonalitet (diatonik, overtonebaseret musik eller fornemmelsen af en stabil eller ustabil grundtone) ikke er et annulleret musikalsk parameter i den nye kompositionsmusiks sammenhæng. Eller Per Nørgårds musik, naturligvis – hos Nørgård findes der ansatser fra 70'erne og 80'erne til en hel verden af tonal (i bredeste betydning af ordet) musik, der endnu ikke er blevet komponeret.

»Vi erkender stykkevis, og vi profeterer stykkevis, men når det fuldkomne kommer, skal det stykkevis forgå«. Det er en sætning (Paulus' første Korintherbrev, kap. 13), der ikke har betydet noget for mig i religiøs forstand, men i musikalsk, faglig og måske også spirituel forstand. Den korresponderer med min interesse for at finde en musik, der skaber transcendens mellem de musikalske opdagelser, der er gjort, og den opdagelse, den udforskning og det eksperiment, der er en del af kompositionsprocessen. Mit håb er altid, at en tredje musik vil opstå – en transcendens, eller et bidrag til en “erkende-fuldt-ud-musik”. Gerne en transcendens mellem tilsyneladende modsætninger. For det er modsætningerne, der gør et mentalt/musikalsk/ethvilketsomhelst landskab “stykkevis”.

Lachenmann er blevet kaldt en “negativ” komponist, fordi han bortkaster det af traditionen bårne radikalt. Til det har han bl.a. sagt, at han ikke opfatter sig som en negativ komponist, men at man nogle gange må fjerne det, der forhindrer én i at kunne se. Med det mener han, at traditionen hindrer én i at se, fordi man mere ser sin erindring end det, man iagttager; dermed fjerner man sig fra verden, som den er. Man kender det fra sine egne iagttagelser: Er det påskeliljen, man ser, eller er man allerede holdt op med at se, da man kategoriserede objektet som en påskelilje? Fyldte man så at sige begrebet “påskelilje” ud med sine erindringer om tidligere iagttagede påskeliljer?

Man kan spørge sig selv, om det ikke er en større udfordring at se det allerede iagttagede på ny, end det er at se noget, man aldrig har set før. Der er i hvert fald to løsninger på problemet “annullerede udtryksformer”: at af-annullere det annullerede ved iagttagelse det som det er, uden traditionens slør, hvilket er svært, en ægte meditationsøvelse!, eller at gå til det endnu ikke annullerede. Jeg mener, at Lachenmann i grunden kun kritiserer den musik, der lader sig bære med af den tryghed, der ligger i de traditionsbårne udtryksformer. Heraf hans brev til Henze, hvis musik Lachenmann mener *betjener* sig af sådanne. Han selv har valgt at lede efter en

musik, der ikke er belastet af traditionen, dvs. han er gået til det endnu ikke annullerede.

Muligvis (sandsynligvis) ville Lachenmann ikke være enig med mig i, at man på nogen måde kan af-annullere såkaldt annullerede udtryksformer. Eller bifalde min “erkende-fuldt-ud”-bestræbelse. Men for mig er der ikke nogen modsætning mellem de to indstillinger. Måske kan man have dem samtidigt? Det vides ikke ...

Thomas Agerfeldt Olesen